

Ingen OS-fest i klädfabriken

Det är EM-yra och OS-feber och strålande tider för sportklädesbranschen. Företagens vinstkurvor klättrar stadigt uppåt och kedjorna växer.

Men för dem som tillverkar plaggen finns ingen anledning att fira, visar vår granskning.

Sportkläder är hett. Kända designers lanserar egna kollektioner och kläderna har blivit så attraktiva att många bär dem som modeplagg. I Europa, som kan se fram emot både fotbolls-EM och OS, väntar en sportsommar utan dess like, som sannolikt kommer att lyfta försäljningen av sportkläder och prylar ytterligare ett par snäpp.

– Visst är det bra att företagen går med vinst. Det tråkiga är att de framgångarna inte spiller över på dem som tillverkar kläderna, säger Henrik Lindholm på organisationen Fair Trade Center, en ideell förening som arbetar för en rättvis internationell handel.

Även om de största märkena som Nike och Adidas har gjort verkliga försök att komma åt problemen är villkoren för arbetarna i sportklädesindustrin fortfarande

de ofta usla med extremt låga löner och långa arbetsdagar. Merparten av tillverkningen sker i Asien.

2004, inför OS i Grekland, uppmärksammade den internationella kampanjen Play Fair at the Olympics att tillverkningen av tröjor och sportskor i Kina och andra länder ofta präglas av otrygga anställningsvillkor, löner som inte går att leva på, ovärdiga boendeförhållanden, orimliga arbetstider, misshandel, trakasserier och barnarbete.

Inget har hänt

Fyra år senare har mycket lite hänt, visar Play Fairs nya rapport. Alla de stora företagen har visserligen numera antagit en så kallad uppförandekod, ett dokument där man presenterar sina etiska och miljömässiga krav på leverantörer och un-

derleverantörer. Däremot har inte många lyckats – eller velat – arbeta fram bra metoder för att se till att kraven följs.

Därför förespråkas nya tag i form av bättre samarbete mellan sportklädesföretag, fackliga och frivilliga organisationer och regeringar för att komma åt grundproblemen.

Råd & Rön har granskat de svenska sportklädesföretagen i samarbete med organisationerna Fair Trade Center och Rena Kläder. Även här kan sportklädesbranschen blicka tillbaka på en rad framgångsrika år. Förutom en stadigt ökad försäljning öppnade Stadium sju nya butiker i fjol. Intersport har köpt upp Go-butikerna och öppnat en jättebutik i centrala Stockholm, med syftet att återerövra den svenska marknaden. Den minsta aktören, Team Sportia har vuxit mest av de tre och öppnat nya butiker. Men när det gäller det etiska ansvaret har knappt något hänt på de fyra år som gått sedan vår förra granskning.

Kontrollerar leverantörer

Intersport har knappt arbetat vidare med sociala och etiska frågor, Team Sportia har antagit en uppförandekod men började kontrollera företagen först i mars i år. Längst har Stadium kommit, som kontrollerat de flesta av sina leverantörer på egen hand, i samband med fabriksbesök. Inget av företagen har valt att delta i något organiserat samarbetsorgan för att förbättra arbetarnas villkor. Och inget företag ställer krav på levnadslöner till arbetarna.

Så här gick granskningen till:

Play Fair at the Olympics: Uppgifterna i den internationella rapporten bygger på hemliga intervjuer med 320 sportklädesarbetare i Kina, Indien, Thailand och Indonesien. Intervjuerna har genomförts i samarbete med lokala arbetarorganisationer. Bakom kampanjen och rapporten står

Rena Kläder, Internationella facketts samarbetsorganisation (IFS) samt en lång rad organisationer och folkrörelser världen över. Syftet är att förbättra arbetsvillkoren i den globala sportklädesindustrin genom att sätta press på företag och den internationella olympiska rörelsen.

Den svenska granskningen: Är gjord av Råd & Rön i samarbete med Fair Trade Center och Rena Kläder. Uppgifterna bygger på intervjuer och korrespondens med representanter för företagen och uppgifter från företagens webbplatser.

– Alla säger att de tycker att de här frågorna är viktiga men i praktiken har mycket lite hänt, säger Eléonore Elfström Fauré på Fair Trade Center.

– Jämfört med de stora internationella företagen som Nike, Adidas och Puma ligger de svenska företagen långt efter.

– Egna kontroller i samband med fabriksbesök är bättre än inga alls. Då kan man upptäcka synliga missförhållanden. Däremot kommer man inte åt de största problemen som löner, arbetstider och anställningsvillkor.

Henrik Lindholm på Fair Trade Center har själv upplevt att fabriker kan vara jättefina, moderna och välskötta samtidigt som arbetarna bor trångt, under ovärdiga förhållanden utan tillgång till rent vatten.

– Det kan också vara så att fabriken som gör skorna kan vara väldigt välskött medan de som gör sulorna sitter i eländiga fabriker. Problem bland underleverantörerna är svåra att komma åt.

Samarbete bäst

Kampanjen Play Fair at the Olympics har presenterat ett handlingsprogram med de viktigaste frågorna för företagen att ta itu med: Levnadslöner (löner som det går att leva på), respekt för föreningsfriheten, tryggare anställningsvillkor och åtgärder mot fabriksnedläggningar (som bland annat används som påtryckningsmedel mot arbetarna).

Många kommersiella revisionsföretag som anlitas av sportföretagen har kritiserats för att de lyckas hitta och uppmärksamma problem – men att det inte leder till någon förändring.

– Det bästa verktyget för att kunna göra något åt problemen är ett brett samarbete, till exempel genom flerpartsinitiativ, säger Eléonore Elfström Fauré.

Ett flerpartsinitiativ är en sammanslutning av företag, fackföreningar och icke statliga organisationer där fler parter än företag sitter på beslutande poster. Vissa kan certifiera fabriker med hjälp av lokala organisationer, andra fungerar som plattformar för erfarenhets- och kunskapsutbyte, rådgivning och uppföljning.

Inget av de svenska företagen har gått med i ett flerpartsinitiativ.

– Arbete med flerpartsinitiativ tar tid och kräver en person som arbetar på heltid med de här frågorna. Att företagen inte gör det handlar nog mer om att man vill styra själv än om ekonomi, säger Henrik Lindholm. □

TEXT MARIA NÖJD
FOTO NIKLAS LARSSON/SCANPIX

Så sköter kedjorna sig

Företag	Intersport	Stadium	Team Sportia
Samlat omdöme	–	●	–
Uppförandekod	+	+	●
ILO:s kärnkonventioner	+	+	+
Maximal arbetstid	+	+	–
Krav på levnadslön	–	–	–
Kontroll av leverantörer	●	+	–
Oberoende kontroller	–	–	–
Information till anställda	–	–	–
Offentliga leverantörer	–	–	–
Offentlig miljöpolicy	●	●	●
Information på hemsidan	–	●	●

Vad säger tabellen?

Granskningen är gjord av Råd & Rön i samarbete med Fair Trade Center och Rena Kläder. Uppgifterna bygger på intervjuer och korrespondens med representanter för företagen och uppgifter från företagens webbplatser. Granskningen gäller bara företagens egna märken och inte internationella märken som Nike, Adidas och Puma.

+ = Bra
● = Mindre bra
– = Dåligt

Samlat omdöme: En sammanvägd bedömning av hur långt företaget har kommit i arbetet med etiska och sociala frågor.

Uppförandekod: Om företaget har antagit en uppförandekod med etiska och miljömässiga krav som ställs på leverantörer och hur länge de har haft en kod.

ILO:s kärnkonventioner: Om uppförandekoden täcker den internationella arbetarorganisationen, ILO:s kärnkrav med fackföreningsfrihet, rätt till kollektivförhandlingar, förbud mot tvångs- och slavarbete, förbud mot barnarbete och diskriminering.

Maximal arbetstid: Om koden sätter en övre gräns för arbetstiden. Att bara hänvisa till lokala lagar räcker inte.

Kontroll av leverantörer: Om det sker en systematisk kontroll av arbetsförhållandena, då man inspekterar att uppförandekoden efterlevs samt arbetstider och löner. Hur många leverantörer man kontrollerat och hur länge kontrollerna utförts.

Krav på levnadslön: Om uppförandekoden kräver att de anställda på fabriken ska ha levnadslön.

Oberoende kontroller: Om leverantörerna kontrolleras av någon oberoende organisation där flera intressenter öppet arbetar tillsammans, till exempel företag, fackföreningar och organisationer.

Information till anställda: Om majoriteten av de anställda hos leverantörerna informeras om sina rättigheter och om uppförandekoden.

Offentliga leverantörer: Om uppgifter om vilka leverantörer som används är offentliga för allmänheten.

Offentlig miljöpolicy: Om det finns en sådan på webbplatsen, med tydliga krav och mål.

Information på hemsidan: En bedömning av hur lättillgänglig uppförandekoden är, om problem i produktionen redovisas och om det redovisas statistik för hur uppförandekoden efterlevs av leverantörerna.

Vad kan du göra?

Vill du sätta press på företagens sociala och etiska ansvarstagande? Här är några tips på hur du kan gå till väga:

- Fråga i butiken hur plagget har tillverkats.
- Skicka ett mail till företagets huvudkontor i Sverige och fråga hur man arbetar med att förbättra arbetsförhållandena i tillverkningskedjan.
- Läs mer om kampanjen Play Fair at the Olympics 2008 och de aktiviteter som är inplanerade: (www.playfair2008.org).
- Engagera dig i någon av organisationerna bakom Rena Kläder (www.renklader.org).
- Har du fler tips? Maila då gärna till oss på Råd & Rön: radron@radron.se eller skriv till Råd & Rön, Box 6086, 102 32 Stockholm.

KEDJORNA BEMÖTER KRITIKEN ▷

Fyra frågor till företagen

- 1 Har du läst Play Fair-rapporten?
- 2 Varför ställer ni inte krav på levnadslöner i er uppförandekod, alltså löner som räcker till mat och bostad, till skillnad från minimilönerna?
- 3 De som arbetar med Play Fair-kampanjen säger att flerpartsinitiativ och samarbete är det bästa sättet att skaffa sig kunskap och att påverka arbetarnas villkor. Kan du tänka dig att ditt företag blir medlem i ett sådant?
- 4 Tycker du att ni arbetar tillräckligt med de här frågorna?

Fredrik Boije, logistikansvarig, Intersport Sverige

Fredrik Boije är en av tre personer som till viss del arbetar med CSR-frågor, corporate social responsibility, på Intersport Sverige. De kontroller som genomförts har inte protokollförts. Företaget har gått med i ett internationellt branschinitiativ, med olika företagsrepresentanter, och kommer att anta deras uppförandekod.

- 1 Nej, det har jag inte.
- 2 Vi ser över hela uppförandekoden och kommer att ha varje enskild fråga under luppen fram över.
- 3 Jag känner inte till vad det är, men är helt på det klara med att de här frågorna är något som måste granskas korsvis genom samverkan. Om svensk handel i allmänhet blir bra på att sköta de här frågorna kommer det att gynna alla. Jag tror absolut på samarbete, till exempel med andra kedjor i klädbranschen som använder samma leverantörer, och genom branschorganisationer.
- 4 Vi får vara ödmjuka och säga att vi inte har gjort det hittills, men nu satsar vi på att bli bättre. Jag tror att arbetet måste standardiseras och bli mer enhetligt. Vi satsar därför på samarbete med Intersport i Europa som tillsammans är en ganska stor aktör och ska börja med oberoende kontroller.

Tommy Andersson, vd, Team Sportia

På Team Sportia delas ansvaret för CSR-frågor mellan några personer på företaget, bland andra Tommy Andersson. En uppförandekod antogs för tre år sedan men först i mars i år började företaget mer planmässigt ta upp frågor om etik och miljö när de besöker fabriker.

- 1 Nej, jag har inte fått tag i den. Men jag vill gärna läsa den.
- 2 Jag vet inte vad jag ska svara på det även om jag tycker att det är ett rimligt krav. Trycket måste komma från flera håll, även från länderna där tillverkningen sker.
- 3 Jag förstår ungefär vad det går ut på och tycker att det är en god tanke. För oss som är så små är det nödvändigt med samarbete. Under året kommer vi också att satsa på att bygga nätverk med företag som kommit längre med de här frågorna än vi.
- 4 Vi är en liten spelare och våra egna varumärken svarar för en marginell del av produktionen. Men nu har vi fattat ett beslut om att sätta fokus på de här frågorna. Vi håller på att sjösätta en miljöplan och arbetar med att ta fram en checklista för CSR-kontroller vid fabriksbesöken. Vi har också tagit upp i styrelsen att vi vill jobba med det här. Vi har ambitioner men inser att vi måste ta det här steg för steg.

Göran Larsén, produktionsansvarig, Stadium

Göran Larsén är den som arbetar med CSR-frågor på Stadium. Han kontrollerar själv företagens leverantörer systematiskt sedan år

2000, då Stadium antog sin uppförandekod, och tycker att det är mer värt än oberoende kontroller.

– När jag besöker fabriker ser jag med egna ögon om det är en fabrik som jag vill anlita. Det händer att jag väljer bort fabriker som inte känns bra. Jag begär också ut lönelistor för att se att man betalar ut minst minimilöner.

- 1 Jag har ögnat igenom den och är kritisk till den. Problemen är inte specifika för modebranschen utan ligger på ett högre, politiskt plan.
- 2 Jag har inte tillräckligt mycket kunskap för att svara på vad en levnadslön är i olika länder. Jag tycker att respektive lands regering har ansvar att se till att minimilöner går att leva på. Men visst, vi kan tänka oss att kräva det om andra gör det också. Det måste vara konkurrens på lika villkor.
- 3 Jag vet inte vad flerpartsinitiativ är för något, men jag samarbetar redan ofta med folk på plats, från organisationer till exempel, och ofta med fabriker som de stora märkesleverantörerna använder, som är absolut bäst på de här frågorna. På sådana fabriker betalas lönerna exempelvis ut via bank varje månad och inte med ett kuvert i handen.
- 4 Det gör väl ingen. Men det här är inget specifikt för sportkläder. Det ser likadant ut vad som än tillverkas, kläder eller muttrar. I Sverige är Stadium stora men internationellt sett svarar våra märken för en marginell del av tillverkningen på fabriker. Vi gör allt vi kan för att påverka men man måste förstå att vi är en liten aktör sett ur ett globalt perspektiv.

För låga löner största problemet

Inför OS reser Pui-Lin Sham och Staphany Wong runt i Europa för att berätta om de kinesiska textilarbetarnas villkor, med usla löner och extrem press.

Råd & Rön träffade dem under deras korta besök i Stockholm.

Pui-Lin Sham var 13 år när hon började arbeta på fabrik. Efter 25 år i textilindustrin arbetar hon fackligt i Hongkong med att försöka förbättra textilarbetarnas villkor. Staphany Wong arbetar också med fackliga frågor, bland annat med research till Play Fair-kampanjen. Tillsammans har de på kort tid gjort en miniturné i Europa, med stopp i Österrike, Polen och Sverige, för att informera om arbetarnas villkor i sportklädesindustrin. De har deltagit i seminarier och träffat representanter för företag och intresseorganisationer. Men inget av de svenska sportklädesföretagen deltog i seminariet i Stockholm.

– Först och främst vill vi att folk ska få upp ögonen för hur tillverkningen av sportkläder går till. Ännu bättre är det om folk hjälper till att sätta press på företagen, till exempel genom att stödja olika kampanjer och organisationer som arbetar med frågorna, säger Staphany Wong.

Facket förbjudet

Många tror att Hongkong är så utvecklat, men det gäller inte i textilindustrin, säger de.

– Ett stort problem är att fabriker läggs ner och flyttas till Kina, där villkoren är mycket förmånligare för företag och lönekostnaderna lägre. Folk tvingas ta andra jobb med ännu sämre villkor och oreglerad arbetstid, säger Pui-Lin Sham.

I Kina är det förbjudet att organisera sig fackligt. Arbetspassen är långa och produktionskraven stenhårda. För att nå upp till kvoterna görs ofta avkall på säkerheten och olyckor är vanliga. Med skyddshandskar på händerna är det till exempel svårt att arbeta lika effektivt. Därför struntar många i att använda dem.

Har villkoren förbättrats något under de fyra år som gått sedan förra kampanjen?

– Även om många märkesföretag arbetar med de här frågorna på pappret arbetar det ofta inte på fabriksgolvet. De stora företagen borde ha kunnat göra mycket mer, säger Staphany Wong.

– Lönerna har blivit något bättre på se-

Staphany Wong och Pui-Lin Sham ser OS som ett tillfälle att påverka textilarbetarnas villkor.

nare är men i praktiken har påslaget ätit upp av inflationen.

Trixar med arbetstiden

I Hongkong tjänar en textilarbetare runt 180 kronor per arbetad dag, men får ingen ersättning för de dagar de inte arbetar, berättar Pui-Lin Sham.

– Enligt lagen ska man arbeta en viss tid per månad för att få semester och sjukpenning. Många arbetsgivare lägger arbetstiderna så att arbetarna inte når upp till kraven.

– På 70–80-talet var textilindustrin en viktig industri i Hongkong. Man kunde arbeta mycket övertid, men då gjorde man det frivilligt till skillnad från i dag när textilarbetarna tvingas arbeta långa pass.

I Kina är månadslönen i de mer utvecklade provinserna cirka 660 kronor per

månad, en lön som det inte går att leva på. I andra provinser kan lönerna vara ännu lägre.

– För att hindra arbetare från att flytta runt mellan olika fabriker för att skaffa sig bättre villkor är det vanligt att lönen hålls inne. Så gör man också ibland om arbetarna inte nått upp till sin produktionskvot. Det händer att lönen hålls inne i 2–3 månader även om man enligt lag ska få betalt varje månad, berättar Pui-Lin Sham.

Här i Sverige är olympiska spelen en folkfest. Hur ser ni på OS?

– Vi är glada för ett OS i Kina eftersom det ger oss tillfälle att lyfta fram de här frågorna. Vi hoppas till exempel att Internationella Olympiska Kommittén ska ta sitt ansvar när de väljer samarbetspartners. Men ännu har vi inte sett någon handling. □

TEXT OCH FOTO MARIA NÖJD